

מבט על, גיליון 524, 3 במארכ 2014

סימני שאלה בדרך להסכם בין ישראל וטורקיה

עודד ערן וגליה לינדנשטראוס

בשבועות האחרונים גוברים הדיווחים על כך שטורקיה וישראל התקדמו במגעים לקראת הגעה להסכם ביחס לפתרון משבר המאווי מרמרה. ככל הנראה נרשמה התקרבות משמעותית במיוחד ביחס להסכמה על סכום הפיצויים שתשלם ישראל. על אף המגמה החיובית, ולמרות שזהו אינטרס ישראלי חשוב לחדש את היחסים המדיניים עם טורקיה, יש לציין כמה חששות לגבי העיתוי הנוכחי, שאינם צריכים להניא את ישראל מלהתקדם, אך כן לנקוט משנה זהירות.

פרשות השחיתות שנחשפו בטורקיה באמצע דצמבר 2013 הכניסו את מפלגת הצדק והפיתוח ובפרט את העומד בראשה, ראש ממשלת טורקיה, רג'פ טאיפ ארדואן, לעמדת מגננה. בתגובה, נקט ארדואן בשורה של צעדים בעיתיים כגון העברות של מאות שוטרים וחוקרים מתפקידם, שינויים חוקתיים שמגבילים את עצמאות הרשות השופטת, ושמציבים הגבלות על הגלישה החופשית ברשת האינטרנט. בנוסף, נמשכת הפגיעה בעיתונאים בעלי עמדה ביקורתית כלפי השלטון. העובדה שארדואן יצא חזיתית כנגד המנהיג הדתי, פתוללה גולן, שלו כמה מיליוני תומכים בטורקיה, גם היא פוגעת בחלק מבסיס התמיכה של מפלגת הצדק והפיתוח. לאור התפתחויות אלו ולאור הקשיים הכלכליים שנוצרו בעקבות הטלטלה הפנימית בטורקיה, נוצר הרושם שמפלגת הצדק והפיתוח זקוקה להישגים כלשהם ברמת מדיניות החוץ שיאזנו את התמונה השלילית. הישג אחד כזה הוא חידוש שיחות השלום ביחס לעתיד קפריסין בתחילת פברואר 2014, עם רוח גבית אמריקאית משמעותית יותר מבעבר. הישג אחר יכול להיות הגעה להסכם עם ישראל. אם בעבר הסכם עם ישראל נתפס ככזה שיכול לסכן את ארדואן פוליטית יותר מלהועיל לו, נראה שכעת יש שינוי תפיסה במפלגת הצדק והפיתוח.

מעבר לכך טורקיה נכנסת לתקופה רגישה יותר בשל העובדה ששלוש מערכות בחירות צפויות בשנתיים הקרובות. ב-30 למארכ 2014 יתקיימו הבחירות המקומיות בטורקיה. יש להדגיש שגם במערכות בחירות קודמות הייתה זיקה הדוקה בין מערכת הבחירות המקומיות למערכת הבחירות הארציות, ולאור ההאשמות בשחיתות כלפי מפלגת הצדק והפיתוח, בהחלט נראה, כי בחירות אלו מהוות סוג של מבחן עבור מפלגת השלטון. לפי תוצאות הבחירות המקומיות, ארדואן גם יחליט האם להתמודד על משרת הנשיא (בבחירות הישירות שיערכו בקיץ 2014), או אם לשנות את החוקה הפנימית של מפלגתו על מנת שיוכל להתמודד בפעם הרביעית בבחירות הפרלמנטאריות של 2015 (ואולי אף להקדים אותן כדי למנוע את התחזקות האופוזיציה). מבחינה זאת נראה שהבחירות הקרובות הן משמעותיות ואין לישראל אינטרס (אם אכן יש לה בכלל השפעה בהקשר זה) לחזק את ארדואן לקראתן. מצד שני, לאור זאת שבסקרים שנערכו בטורקיה מאז חשיפת פרשות השחיתות אחוזי התמיכה במפלגת הצדק והפיתוח עדיין גבוהים, הסיכוי לשינוי משמעותי (למעט אולי לגבי ראש עיריית איסטנבול) נראה עדיין קטן. על אף פרשות השחיתות, נראה שאחוז ניכר מהציבור הטורקי עדיין חושב שהאלטרנטיבות הקיימות כיום למפלגת הצדק והפיתוח גרועות ממנה.

המצב אליו נקלע ראש ממשלת טורקיה – ערעור על שלטונו וביקורת גוברת, פנימית ובינלאומית – מעוררים את החשש שמילוי כל תנאיו לסיום פרשת המאווי מרמרה ינוצל על ידו לצרכי פנים פוליטיים. מאחר ומאבקו הפוליטי הפנימי עלול להימשך חודשים ארוכים, כל צעד ישראלי, בין אם כזה שיביא לסיום פורמאלי של הפרשה או המשך הדיונים, ינוצל בצורה צינית על ידי ארדואן.

על הפרק, במערכת היחסים בין ישראל וטורקיה עומדים נושאים כבדי משקל ואת שאלת הסיום של פרשת המאווי מרמרה יש להעמיד לאורם. אין ספק שהאוטונומיה הכורדית בצפון עיראק ובהמשך אולי גם בצפון סוריה היא גורם ישן-חדש במערכת היחסים הישראלית טורקית. שיתוף פעולה כורדי-ישראלי הוא אינטרס ישראלי אסטרטגי והוא עלול לעמוד בסתירה לשיקולים טורקים. דמותה החדשה של סוריה, כפי שתגבש בשנים הקרובות היא נושא לשיתוף פעולה ישראלי-טורקי לפחות בכל מה שקשור ללחימה בטרור, אבל הוא גם יכול להתפתח לתחרות על אזורים השפעה ובמקביל לתחרות על אזורים של חופש פעולה צבאי. כל שאלת יצוא הגז הטבעי מהשטח הכלכלי הישראלי בים התיכון קשורה למהלכי המדיניים והכלכליים של טורקיה הן מול ישראל עצמה, אבל גם מול שחקנים אחרים כגון קפריסין, רוסיה והאחד האירופי. זו סוגיה בעלת השלכות כלכליות ומדיניות כבדות וארוכות טווח על ישראל.

מכל האמור לעיל עולה שממשלת ישראל צריכה אמנם להמשיך לנהל את המשא ומתן השקט עם נציגיה של ממשלת טורקיה, אך יש להמתין ולצפות בהתפתחויות הפוליטיות הפנימיות בטורקיה, באלו שבסביבה המיידית של ישראל ושל טורקיה ובזירה הבינלאומית. כך למשל, להמשך התהליך המדיני בין ישראל והפלסטינים יש השלכה על יחסי ישראל-טורקיה. הסכם מיידית עם טורקיה עשוי להקל על תחושת הבידוד הבינלאומי של ישראל אבל זה הישג לטווח קצר ואי הגעה להסכם עם הפלסטינים תשחרר ללא ספק הצהרות טורקיות פומביות בגנותה של ישראל. גם בשאלות האופרטיביות כגון יצוא הגז אל ודרך טורקיה ניתן עוד להמתין, שכן גם בנושא זה מערכת השיקולים מאד מורכבת וחורגת מהשאלה הצרה של קבלת כל תנאיה של טורקיה לשם סיום פרשת המאווי מרמרה, שעוד מספר שבועות ימלאו ארבע שנים להתרחשותה.

ד"ר עודד ערן הוא חוקר בכיר במכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS) וכיהן בעבר כשגריר ישראל בירדן ובאיחוד האירופי. ד"ר גליה לינדנשטראוס היא חוקרת ב-INSS.